85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том II

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том II

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ II

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение на проект №НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2069-2 (print)
ISBN 978-954-23-2070-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME II

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2069-2 (print)
ISBN 978-954-23-2070-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ II

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, ПЛАНИРАНЕ, МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА, БИЗНЕС ИНФОРМАТИКА

МЕЖДУНАРОДНАТА ПРОИЗВОДСТВЕНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ
В СЪВРЕМЕННИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕН БИЗНЕС
Проф. д.ик.н. Таня Горчева 7

INTEGRATION PROCESSES IN INTERNATIONAL BUSINESS: DIAGNOSIS
OF PREREQUISITES, PARAMETRIZATION AND SIMULATION
D. Sc. Econ., Professor, Illya Khadzhynov, D. Sc. Econ., Professor, Maryna Savchenko
Docent, PhD in Economics, Mariia Shkurat 16

ТЕРИТОРИАЛНИ ПРОПОРЦИИ, ДИСПРОПОРЦИИ… КОХЕЗИЯ?
(ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ)
Проф. д-р Веселин Бояджиев 25

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ
РЕСУРСИ В КОНТЕКСТА НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19
Гл. ас. д-р Весела Петрова, Доц. д-р Боряна Трифонова,
Гл. ас. д-р Бориславa Гълъбова, **Проф. д-р Емил Димов** 34

ГРАДЪТ - ИКОНОМИЧЕСКИ КАТАЛИЗАТОР
ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА
Проф. д-р Константин Калинков 43

ПОЛИТИКИ (НЕ)ОСНОВАНИ НА ДОКАЗАТЕЛСТВА
Проф. д-р Маргарита Богданова 51

КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА СИСТЕМНИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ОБРАТИ
Проф. д-р Никола Янков 59

INSTITUTIONAL CHANGES IN THE PUBLIC ADMINISTRATION
OF AGRICULTURE TO INFLUENCE UKRAINIAN AGRO – EXPORTS
Assoc. Prof. Oksana Kiforenko, PhD 66

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ БЕЛОРУССКИХ МЕНЕДЖЕРОВ
Доктор экономических наук, профессор Наталья Маковская 74

ПРОБЛЕМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
Профессор, доктор экономических наук Вардан Бостанджян,
Кандидат экономических наук, д-р Армине Захарян, **Юлиана Акобян** 80

СЪВРЕМЕННИ МАРКЕТИНГОВИ АСПЕКТИ НА ПАЗАРА
НА ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ваня Григорова ……..…….. 91

РОЛЯТА НА ОРГАНИЗАЦИОННАТА КУЛТУРА
ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОРГАНИЗАЦИЯТА
Доц. д-р Корнелия Тодорова ……..……..…….…….. 100

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
КАТО ФАКТОР НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЕФЕКТИВНОСТТА
НА НОВА ПАРАДИГМА НА ИНДУСТРИАЛНОТО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Александър Александрович Сергеев …..……...…….……. 108

ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРОЦЕСИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Анатолий Асенов …...…….…..……. 116

ПРОФЕСИОНАЛНО ПРЕГРЯВАНЕ И МОБИНГ
В ДИГИТАЛНА РАБОТНА СРЕДА
Доц. д-р Венета Христова …….……..……. 124

БИЗНЕС МОДЕЛИ И ТЕНДЕНЦИИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Веселин Попов, Доц. д-р Петя Емилова ……..……. 132

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНФЛУЕНСЪР МАРКЕТИНАГА В БИЗНЕСА
Доц. д-р Виржиния Иванова …….……. 139

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ
ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ С УСЛУГИ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Галина Захариева …….……. 147

ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ – КЛЮЧОВ ФАКТОР
ЗА ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОМЯНАТА
Доц. д-р Георги Кондев ……..…….……. 155

ВЛИЯНИЕ НА TQM И ВЪНШНИТЕ РИСКОВЕ
ВЪРХУ ПРОЦЕСИТЕ СВЪРЗАНИ С УПРАВЛЕНИЕ
НА ПРОМЯНАТА В ОРГАНИЗАЦИЯТА
Доц. д-р Георги Кондев, Докторант Ирена Михайлова …….……..……. 164

ЕКОИНОВАЦИИ И РЕСУРСНА ЕФЕКТИВНОСТ
Доц. д-р Дафина Донева …..……. 172

ЕТИКА И ЕТИЧНАТА ИНФРАСТРУКТУРА –
МОДЕЛИ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Докторант Изабела Йонкова …….……. 179

МОДЕЛИРАНЕ НА ЕКСПОРТНАТА ПАЗАРНА ОРИЕНТАЦИЯ
Доц. д-р Здравко Любенов ……..……. 187

ВЛИЯНИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19
ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ НАГЛАСИ И НАВИЦИТЕ
ПРИ ПОТРЕБЯВАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТИ
Доц. д-р Иван Марчевски, Ас. д-р Криста Нейкова ……..……. 191

РЕЦЕСИЯТА ПОРОДЕНА ОТ COVID-19 И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ
ЗА ПРОМЕНИ В БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Людмил Несторов ……..……. 199

РЕКЛАМНИТЕ АГЕНЦИИ В КОМУНИКАЦИОННИЯ ПРОЦЕС
Доц. д-р Пенка Горанова ……...…….……. 210

ЕФЕКТЪТ НА РОЗЕНТАЛ – КОНТРОЛНИ И УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Доц. д-р Ирена Емилова ……...…….……. 218

ДИГИТАЛНАТА ЕКОСИСТЕМА – ТЕХНОЛОГИИ И БИЗНЕС МОДЕЛИ
Доц. д-р Петя Емилова, Доц. д-р Веселин Попов ……...……...……. 227

РАЗБИРАНЕ ЗА РОЛЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО
В ПОСТИГАНЕТО НА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Румяна Златева ……..……. 234

НАМАЛЯВАНЕ НА РАСТЕЖА И ДЕСТАБИЛИЗИРАЩИ
ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ
ГЛОБАЛНАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Румяна Златева, Доц. д-р Али Балканли ……..……. 241

ТЕОРЕТИЧНИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КОМУНИКАЦИОННАТА
ПОЛИТИКА НА ТЪРГОВСКАТА СТРУКТУРА
Доц. д-р Христина Михалева, Х. ас. д-р Светла Атанасова ……..……. 250

МЯСТО И СЪДЪРЖАНИЕ НА ПРОЦЕСА ЗА УПРАВЛЕНИЕ
НА ПРОЕКТИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ОСТАНАЛИТЕ ПРОЦЕСИ
Доц. д-р Христо Сирашки ……..…… 259

УПРАВЛЕНИЕ НА ИНОВАЦИИТЕ В ИНДУСТРИАЛНОТО
ПРЕДПРИЯТИЕ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Гл. ас. д-р Бориславa Гълъбова ……..……..…… 266

ДИФУЗИЯТА НА ИНОВАЦИИ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Даниела Илиева ……..……...…. 276

АЛГОРИТЪМ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
В ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНСТИТУЦИЯ
Гл. ас. д-р Деница Загорчева ……....…. 284

УПРАВЛЕНИЕ НА КАРИЕРАТА –
ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева ……....…. 292

УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО В ОРГАНИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Елена Йорданова ……..…..… 298

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПЛАНИРАНЕТО
НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Елица Лазарова …….……..... 303

ГЛОБАЛНАТА ТЪРГОВИЯ С ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧНИ
ПРОДУКТИ КАТО ДВИГАТЕЛ НА РАСТЕЖА
Гл. ас. д-р Ивайло Петров …….…..…. 312

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО
ВЪРХУ ЦИФРОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова …….……..… 320

СТРАТЕГИЧЕСКА КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ –
ОСОБЕНОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Милен Динков …… 328

МЕДИКО-ГЕОГРАФСКАТА КОХЕЗИЯ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Нели Веселинова …… 335

СЪСТОЯНИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ИЗНОС В КОНТЕКСТА
НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОВИД-19
Гл. ас. д-р Недялко Несторов ……..…..…… 343

КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ
КАТО КОМПОНЕНТ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ –
ВЗАИМОВРЪЗКИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Станислава Стоянова …….……. 349

ИНТЕГРИРАНИТЕ ТЕРИТОРИАЛНИ ИНВЕСТИЦИИ КАТО ИНСТРУМЕНТ
ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНВЕРГЕНЦИЯ МЕЖДУ РЕГИОНИТЕ
Ас. д-р Мариела Стоянова …….……. 357

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ ПРИ КРИЗА - СЪВРЕМЕННИ
ИЗМЕРЕНИЯ И ВЪЗМОЖНИ БИЗНЕС РЕШЕНИЯ
Ас. д-р Надежда Стефанова ……..…. 363

РОЛЯ И ЗНАЧЕНИЕ НА РЕКЛАМНИЯ ПРОЦЕС В АГРОБИЗНЕСА
Ас. д-р Пламен Петров ……..……. 371

INTERNATIONAL ENTREPRENEURSHIP IN THE NEXT NORMAL:
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES
Sen. lect. Margarita Mihaylova, PhD …….…….. 378

СИСТЕМИ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА МАРКЕТИНГОВАТА
ДЕЙНОСТ В ДИГИТАЛНА СРЕДА
Д-р Ралица Янева …….…. 385

ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА МЪРЧАНДАЙЗИНГОВОТО ПРОДУКТОВО НИВО ПОСРЕДСТВОМ МАТРИЦАТА ARTHUR D. LITTLE – A. D. L.
Х. ас. д-р Светла Атанасова ……..... 393

THE IMPACT OF ELECTRONIC HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PRACTICES ON ACHIEVING COMPETITIVE ENTREPRENEURSHIP FOR BUSINESS ORGANIZATIONS
Mohamed Mostafa Ali AlBaz, PhD, Lecturer,
Adham Said Ali Ibrahim, MSC, PhD Student ……..……..… 401

УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ В МУЛТИПРОЕКТНА СРЕДА
Докторант Боян Врančев ……..…….. 409

ИНОВАЦИИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА „ЗЕЛЕНИ“ ПОЛИТИКИ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО
Докторант Владо Божилов ……...……..……. 416

КОНФЛИКТИТЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Мария Велкова ……..… 425

ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ И БЪЛГАРСКАТА ПРОЕКЦИЯ
Проф. д-р Марияна Божинова ……..… 435

ИНДУСТРИАЛНА ПОЛИТИКА В ДЪРЖАВИ С РАЗВИВАЩИ СЕ ПАЗАРИ В КОНТЕКСТА НА ИНДУСТРИЯ 4.0
Проф. д.ик.н. Евгений Савелев, Проф. д.ик.н. Виталина Куриляк …….…….. 443

ОСОБЕНОСТИ НА ФОРМИРАНЕ НА МЕХАНИЗМА НА УПРАВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛНО ОТГОВОРНИТЕ КОМПАНИИ ВЪВ ВЕРИГАТА НА ДОСТАВКИТЕ
Проф. д-р Анета Денева, Докторант Рустам Асланзаде ……..... 451

БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ КАТО АТРАКТИВНИ НИЪРШОРИНГ ДЕСТИНАЦИИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, Кармен Врančев ……... 457

ДИГИТАЛНАТА ИНФРАСТРУКТУРА – ИНСТРУМЕНТ НА УПРАВЛЕНСКОТО КОНСУЛТИРАНЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА СМАРТ ТУРИЗМА
Доц. д-р Николай Цонев, Докторант Данаил Алеков ……..…….. 464

ВЛИЯНИЕ НА КРИЗИСНИТЕ СЪБИТИЯ ВЪРХУ ТЪРГОВИЯТА НА ДРЕБНО
Доц. д-р Венцислав Перков ……. 472

ЗНАЧИМОСТ НА АГРАРНИЯ СЕКТОР ЗА НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Виолета Блажева …….…….. 480

НОВИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ БИЗНЕС
В ДИГИТАЛНА СРЕДА
Доц. д-р Искра Пантелеева ……..….. 488

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19
Доц. д-р Любка Илиева ……..….. 497

ФОРМИРАНЕ НА СЕНЗОРНИ ИЗЖИВЯВАНИЯ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ
ПАКЕТИ КАТО ФАКТОР ЗА ЗАВРЪЩАНЕ НА ТУРИСТИТЕ
В ДЕСТИНАЦИЯТА
Доц. д-р Мариана Янева, Д-р Ралица Георгиева ……..… 505

БИЗНЕС ИДЕНТИФИКАЦИЯ НА ПРОДУКТИТЕ ПО ЗДРАВЕН ТУРИЗЪМ
И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА РАЗВИТИЕТО ИМ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ
РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Мариана Янева, Д-р Стилияна Басмаджиева ……. 513

СЪСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
В УСЛОВИЯ НА ТРАНСФОРМИРАЩА СЕ
КЪМ УСТОЙЧИВОСТ ИКОНОМИКА
Доц. д-р Марина Николова ……..…… 523

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА УСТОЙЧИВ КООПЕРАТИВЕН
МОДЕЛ В БЪЛГАРСКОТО СЕЛСКО СТОПАНСТВО
Доц. д-р Маруся Линкова ……..….. 532

ИЗИСКВАНИЯ ОСИГУРЯВАЩИ ЗДРАВОСЛОВНИ
И БЕЗОПАСНИ УСЛОВИЯ НА ТРУД В ЦЕХОВЕТЕ
ЗА КОНФЕКЦИОНИРАНЕ НА ОБУВНИ ИЗДЕЛИЯ
Доц. д-р Николай Карев ……..……. 539

ТЪРГОВИЯТА НА БЪЛГАРИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ –
АНАЛИЗИ И ТЕНДЕНЦИИ
Доц. д-р Петранка Мидова ……..…… 547

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНКА НА ПАКЕТИ ОТ АКЦИИ
Доц. д-р Светослав Илийчовски ……..... 555

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ТЕКСТИЛНАТА ИНДУСТРИЯ
В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов, Докторант Калин Петров Киряков …….. 564

ОМНИКАНАЛНАТА ИНТЕНЗИВНОСТ НА АСОРТИМЕНТНО ПРЕДЛАГАНЕ
КАТО ДЕТЕРМИНАНТА НА ПОТРЕБИТЕЛСКАТА УДОВЛЕТВОРЕНОСТ
Доц. д-р Симеонка Петрова …. ……...571

КООПЕРИРАНЕ И СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ ЗА УСТОЙЧИВ
РАСТЕЖ И ТЕХНОЛОГИЧНО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Славена Стоянова ……..…… 579

РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА И ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ
ТЕРИТОРИЯТА И ТУРИЗМА В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Тихомир Личев ……. 587

СОЦИАЛНАТА КОХЕЗИЯ – ХАРАКТЕРИСТИКИ
И ТЕОРЕТИЧНА РАМКА
Гл. ас. д-р Ваня Ганева ……..….. 595

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА БЕЗОТГОВОРНОСТ
Гл. ас. д-р Емил Николов …… 603

ЗАЕТИТЕ ЛИЦА В ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ –
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова …… 611

ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ ЗА ТЪРГОВИЯ НА ДРЕБНО –
ОБЛАЧНА БАЗИРАНА ТОЧКА НА ПРОДАЖБА
Гл. ас. д-р Иван Маринов …… 619

КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА - МОДЕЛ ЗА ПОВИШАВАНЕ
УСТОЙЧИВОСТТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева ……... 625

ДИНАМИКА В ЗАЕТОСТТА НА ЛЕГЛОВАТА БАЗА ПО БЪЛГАРСКОТО
ЧЕРНОМОРИЕ ЗА ПЕРИОДА 2019-2021г.
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова……632

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СКЛАДОВИТЕ СИСТЕМИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА
ТЪРГОВСКИТЕ ПРОЦЕСИ ПРИ ОМНИКАНАЛНИ ТЪРГОВЦИ
Гл. ас. д-р Марияна Кътева…….. 638

ХОТЕЛИЕРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19
Гл. ас. д-р Павлин Павлов ……..……645

ПЛАНЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И УСТОЙЧИВОСТ
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ – СМЯНА НА ПРИОРИТЕТИТЕ
В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР
Гл. ас. д-р Петя Коралова-Ножарова, Гл. ас. д-р Щерьо Ножаров…….……651

МРЕЖОВИ ВЕРИГИ НА ДОСТАВКА В АГРОБИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Радка Ненова ……..…….…….659

ДИНАМИКА И РАЗВИТИЕ НА ПРОИЗВОДИТЕНОСТТА
НА ТРУДА В СЕКТОР УСЛУГИ
Гл. ас. д-р Силвия Господинова …….……...667

СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева ……..……675

ФОТОВОЛТАИЧНИТЕ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТА
НА ЗЕЛЕНАТА СДЕЛКА
Гл. ас. д-р Явор Станев ……681

ТЕРИТОРИАЛНА КОНЦЕНТРАЦИЯ НА СЕКТОР НЕДВИЖИМА
СОБСТВЕНОСТ И ФАКТОРИТЕ, КОИТО МУ ВЛИЯЯТ
Гл. ас. д-р Яна Стоенчева ……..….. 686

ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИТЕ
НАМЕРЕНИЯ НА МЛАДИТЕ
Ас. д-р Ивайло Костов ……..695

НАЧИНИ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ДРЕБНИЯ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ
БИЗНЕС В СФЕРАТА НА ТУРИЗМА СЛЕД COVID-19
Ст. преп. Елка Узунова ……702

ПРОИЗВОДСТВО НА ВОДОРОД ЧРЕЗ ЯДРЕНИ ЦЕНТРАЛИ –
ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Д-р Борислав Боев ……...……..708

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ТРЪЖНИТЕ ПРОЦЕДУРИ В УПРАВЛЕНИЕТО
НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ – АКЦЕНТИ И ПРОБЛЕМИ
Доктор Валери Велковски ……..…….716

ПРОГРАМАТА ЗА ПРОФИЛАКТИКАИ РЕХАБИЛИТАЦИЯ
НА НОИ КАТО ЧАСТ ОТ ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА
ЗА ЗДРАВЕН ТУРИЗЪМ
Доктор Кристина Георгиева ……..725

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО КОХЕЗИОННАТА
ПОЛИТИКА ПРЕЗ XXI-ВЕК
Докторант Айтен Сабри …….. 733

ЗЕЛЕНАТА ИКОНОМИКА И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО
Докторант Александър Личев ……740

ПРИКЛЮЧЕНСКИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО НЕРАЗДЕЛНА
ЧАСТ ОТ СВЕТОВНИЯ ТУРИЗЪМ
Докторант Виктория Янакиева ……..748

НЕГАТИВНИ ПРОЯВЛЕНИЯ ОТ ПРИЛОЖЕНИЕТО
НА МЕДИЦИНСКИЯ ТУРИЗЪМ
Докторант Десислава Александрова ……..754

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ИЗИСКВАНИЯТА
ЗА СЕРИАЛИЗАЦИЯ НА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ ОТ СТРАНА НА ООП
Докторант Димитър Райчев ……761

ЕФЕКТЪТ НА РОЗЕНТАЛ – КОНТРОЛНИ И УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ

Доц. д-р Пепа Стойкова[1]
Доц. д-р Ирена Емилова[2]*

Резюме: *Темата за ефекта на Розентал е по актуална проблематика, която предизвиква изследователски експерименти. Целта на настоящата разработка е да представи някои контролни и управленски аспекти в съвременното му прилагане. Анализират се възможните девиации от предписаните норми за поведение, както и от установените стандарти за комуникация в обществото.*

Ключови думи: *поведение, контрол, мотивация, манипулация, отговорност, управление, самоизпълняващи се пророчества*

JEL: A14, D23, D91, E71, G41, H26, I21, J24, M12, O31

THE EFFECT OF ROSENTAL: CONTROL AND MANAGEMENT ASPECTS

Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD

Abstract: *The topic of the Rosenthal effect is a topical issue that is challenging research experiments. The purpose of this paper is to present some control and management aspects in its contemporary application. Possible deviations from the prescribed norms of behavior as well as from the established standards of communication in society are analyzed.*

Key words*: behavior, control, motivation, manipulation, responsibility, management, self-fulfilling prophecy*

JEL: A14, D23, D91, E71, G41, H26, I21, J24, M12, O31

Въведение

Ефектът на Розентал, основан на легендата за Пигмалион (Овидий, 1974 /ок. 8 г. сл. Хр./) е дълговременно актуална тематика, която се изследва за установяване възможностите да се въздейства върху мотивацията на личността за успех. Изразената увереност от едно лице във възможностите на друго, да постигне максимални резултати е силно мотивиращ фактор. Хармоничната симбиоза и положените усилия, предизвикват трансформиране на фактическата до желаната същност.

[1] p.stoykova@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, катедра „Контрол и анализ на стопанската дейност“

[2] i.emilova@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, катедра „Мениджмънт“

* Забележка. Авторовото участие е както следва: П. Стойкова – въведение, параграф 2 и заключение; Ир. Емилова – резюме, параграф 1.

В този смисъл е възможно преднамерено създаване на нови условия, при които да се предизвика проявлението на ефекта на Розентал. Неговата насоченост е към специфични направления, в които е необходимо да се създаде по-висока добавена стойност. Икономически полезно е прилагането на такива подходи за управление и контрол, чрез които да бъдат стимулирани подпомагащите взаимодействия между оценяващи и оценявани. Стимулират се непроявените качества и способности за получаване на резултати, надвишаващи текущата реална оценка на знанията и уменията. Когато са налични посочените взаимоотношения е възможно резултатите да са постигнати не поради екстензивно влагане на повече материални и трудови ресурси, а поради интензивно натоварване на част от човешките ресурси. Влиянието на човешкия фактор се основава на персонален подход в комплексното използване на конкретния индивидуален потенциал.

1. Ефектът на Розентал – същност, характеристика, приложение

Ефектът на Розентал е понятие, което се използва в различни научни области, като социология, психология, педагогика, медицина. Известен е още като Пигмалионов ефект заради произхода си. Пигмалион е име на скулптор от гръцката митология. Свързва се с факта, че създава статуя на момиче, в което се влюбва. Толкова силно вярва в любовта си, че я приема за жива и я прави своя съпруга (Съставители: Дилова, 1989). Ефектът на Розентал следователно е ефект на очакването. Очакването може да засили резултата – говори се за т.нар. самоизпълняващи се пророчества (self-fulfilling prophecy). Те могат дори да са по-силни и от грешките при наблюдение и оценка, защото влияят не само върху възприятието, но също и върху действителното поведение на индивида (Faller, 2019). Най-общо Пигмалионовият ефект илюстрира факта, че ученикът, считан от своя учител за интелигентен, показва по-добро развитие на интелигентността по време на обучението в училище, отколкото учениците, третирани от учителя като по-слабо интелигентни (Съставители: Дилова, 1989).

За изясняване същността на ефекта на Розентал много важен е трудът „Пигмалион в класната стая“ от Робърт Розентал и Леноре Якобсън, публикуван през 1968 година, базиращ се на едноименния експеримент. Той поставя въпроса дали подобни ефекти на очакването имат значение и в обществения контекст. Р. Розентал разработва дизайна на експеримента, който се провежда през 1964 година в едно държавно основно училище в Сан Франциско, на което директор е жена на име Леноре Якобсън. В експеримента участват 320 ученици от училището. Преди началото на учебната година децата провеждат тест за интелигентност. Учителите обаче получават неточна информация, че тестът е разработен с цел отчитане нарастването на нивото на академични постижения на учениците. Екипът от изследователи освен това съобщава на преподавателите, че при някои деца, които преди това са

избрани случайно и без знанието на обучаващия персонал, се очаква особено високо нарастване на интелигентността през предстоящата учебна година. Тези деца представляват експерименталната група и техният брой е 65 ученици. За останалите 255 деца (контролна група) не се правят прогнози за развитие. Нови тестове за интелигентност се правят след шест месеца, след една година и след две години. Те показват, че експерименталната група действително постига по-високи стойности (по използваната скала) от контролната (Lorenz, 2018).

Ефектът на Розентал е подложен на критичен анализ при приложението му в психосоциални интервенции. За да бъдат предотвратени евентуално възникващи проблеми, е необходимо да се направи опит за реализиране на неспецифично внимание и подкрепа към контролната група, а спрямо експерименталната група се прилага специфичната интервенция (Faller, 2019).

Критиките са насочени и към измерванията на интелигентността в експеримента: наблюдаваното нарастване на интелигентността е необичайно високо. Сама по себе си интелигентността е сравнително стабилен конструкт, променят се компетентностите и постиженията. Това придава на тази критична бележка особено голяма тежест. Друга слабост на експеримента е споменаването на Националната фондация на науката в САЩ, която „уж“ насърчава експеримента, пред учителите. Така те изпитват чувство за отговорност към наречените за свръхинтелигентни ученици. Друга критика се състои в зависимостта между очакван резултат и клас, в който се обучава ученикът: самоизпълняващото се пророчество е в сила само за учениците в първите два класа, в трети и четвърти клас ефектът не се наблюдава, а за пети и шести е в сила дори обратното: експерименталната група в тези два класа постига по-нисък растеж на интелигентността от контролната. Следователно очакванията на учителите влияят върху развитието на компетентността преди всичко при по-малките ученици. В актуални проучвания тази теза се потвърждава. Това се дължи на факта, че мненията и преценките на учителите по отношение на учениците им се манипулират по-лесно в началото, когато те още не се познават достатъчно добре, тъй като учителите все още нямат изградена устойчива представа за учениците (Lorenz, 2018).

За да характеризираме ефекта на Розентал, е необходимо да отчетем факта, че обхватът на изследванията за ефектите на очакването в училищния контекст е обширен. През 1978 г. са налице 345 изследвания, занимаващи се с тематиката, което е доказателство за огромен интерес, т.к. едва десет години преди това е публикуван трудът „Пигмалион в класната стая“ на Р. Розентал и Л. Якобсън. С времето феноменът бива разглеждан все по-диференцирано като се отчитат предпоставките, междинните ефекти и последствията (Lorenz, 2018).

Някои от основните въпроси в специализираната литература са:

1) Колко уместни са очакванията на учителя?

2) Имат ли приписаните на учениците качества влияние върху очакванията на учителя?
3) Може ли погрешната преценка (подценяване или надценяване) на постиженията на учениците от страна на учителите да повлияе положително или отрицателно върху нивото на развитие на ученическите компетентности?
4) По какви пътища учителските очаквания се предават на учениците (Lorenz, 2018)?

При съвременните условия същността на ефекта на Розентал обяснява необходимостта от двойно слепи проучвания. Това е особено важно за медицинската сфера – при подобни проучвания нито лекарят, нито пациентът знаят към коя група принадлежи пациентът – контролна или експериментална (Faller, 2019).

По наше мнение ефектът на Розентал може да бъде разгледан като социално явление, което, подобно на други социални феномени, е обяснимо чрез прилагане на единна теоретична рамка и има потенциала за доказателства чрез емпирични изследвания.

2. Контролни аспекти в прилагането на ефекта Розентал

За да се установи корелацията между контролната дейност и ефектът на Розентал е необходимо да бъдат изведени основните им акценти. Контролът е управленска функция, която има основна цел да установи наличието или липсата на съответствие между реално осъществената дейност и законовите разпоредби. Постигането на целта се основава на намирането и ползването на качествена информация, от надеждни източници, достъпни по съответния на процедурата законов ред. Реализирането на контролната функция се осъществява в последователност, съобразена с логически обособените й елементи.

В най-общ смисъл е прието, че контролът е съвкупност от следните елементи (Динев, 1999):

1) *Изследване* на ***нормата за поведение*** (приложимото право).
2) *Определяне* на ***очакваното състояние*** (анализ на достъпната информация и прогнозиране на възможни отклонения от законовите разпоредби).
3) *Оценка* на ***фактическото състояние*** (установяване на конкретното качествено, количествено и стойностно изражение).
4) *Съпоставяне* на ***фактическото с очакваното състояние и*** анализиране на разликите с ***отклонение от нормата за поведение***.
5) *Регулиране*, чрез набелязване на ***мерки за въздействие*** с цел привеждане на контролираната система към съответствие с действащото приложимо законодателство.

Елементите на контролната функция, могат да бъдат онагледени, чрез следната фигура:

Фигура. 1. Елементи на контролната функция

Контролната дейност се основава повече на принципи, от колкото на точно определени схеми и алгоритми, поради многообразието на практически казуси с различно ниво на правна и фактическа сложност. Наличието на стандарти и унифицирани правила подпомага конкретната дейност на контролиращите лица, но необходимостта да бъдат установени и нетипичните взаимодействия, изисква поливариантно изследване, при което е неизбежен човешкият фактор. Неговото влияние върху контролния процес е значимо и относно контролирания субект. Независимо от дигитализирането и автоматизирането на контролираните процеси, отговорни за резултатите са лицата, които управляват тези процеси.

За да се осъществи качествена контролна дейност е наложително контролните специалисти да притежават експертни познания от различните сфери на икономическа и административна дейност. Освен тях е необходимо достатъчно ниво на знания от областите: правни науки и практика, електронни технологии, международни отношения, психология, сигурност и др. Все по-значими са уменията на контролиращия да направи бърза и вярна преценка на състоянието и тенденциите в развитието на контролирания субект, каналите на комуникация (невербална, вербална и писмена) и информационните потоци, както и на поведението на длъжностните лица, подлежащи на контрол, отчитайки мотивите за това поведение. Контролните органи трябва да познават възможните въздействия върху човешкото поведение, за да формират точна контролна преценка, която е максимално

близка до реалния личностен профил на проверяваното лице. Бързото ориентиране за наличието или липсата на неправомерно поведение, може да предотврати злоупотреби с имущество, финансови и други активи, водещи до загуби за контролния обект. Спазването или избягването на законови разпоредби е в контекста на субективните възприятия за допустимост на определено поведение. Необходимостта да бъде направена оценка на очакваното състояние, предизвиква установяване характеристиките на контролираната среда.

В икономическите процеси протичат междуличностни взаимодействия от различно естество, насочени към постигане на специфични индивидуални и колективни цели. Наличието на индикации за действието на определени ефекти е фактор, който моделира и изменя, очаквания стандартен резултат от контрол. Прилагането на стандартизирани контролни процедури трябва да е съпътствано от индивидуален подход и креативност, за да бъде отчетено въздействието на съществуващия ефект.

Освен ефектът на Розентал, са известни теоретични и практически изследвания на други ефекти, по-значимите от които са ефектите на: Форер, Дънинг-Крюгер, Хоторн, Болдуин, Халоефект, Плацебо, ефект на изместване, ефект на страничния наблюдател, и др. Ефектите, които оказват влияние върху управляваните процеси, подлежащи на контрол, могат да бъдат онагледени на следната фигура:

Фигура. 2. Ефекти с влияние върху контролираните и управляваните процеси

Посочените и други подобни ефекти, допринасят за изясняването на условията, повлияли за избор на девиантно поведение. Проучване на обществените нагласи в страната ни от Института за изследване на обществата и

знанието при БАН показва, наличие на *аномно общество*: 34% от хората имат традиционно конформистко поведение и изцяло спазват законите, а 66% избират различни *девиантни поведенчески модели* (Ченгелова, 2020). От изследваните хора с латентни нагласи за игнориране на законовите, социалните и моралните норми, са обособени „*седем типа* – ***иноватори*** (6%), ***ритуалисти*** (4%), ***оттеглящи се*** (10%), ***бунтари*** (6%), ***максимизатори*** (16%), ***неутрализатори*** (18%), ***алтернатори*** (6%)“ (Йорданова, 2019). Това е показателно за икономическото им поведение и толерантно отношение спрямо наличието на т.нар. „*сенчеста икономика*“, чиито дял възлиза на около 30% (Ченгелова, 2020). Установяване действието на посочените и други ефекти, би спомогнало за вярна контролна оценка и бъдещо предотвратяване, респективно ограничаване на вредоносните последици при специфично поведение.

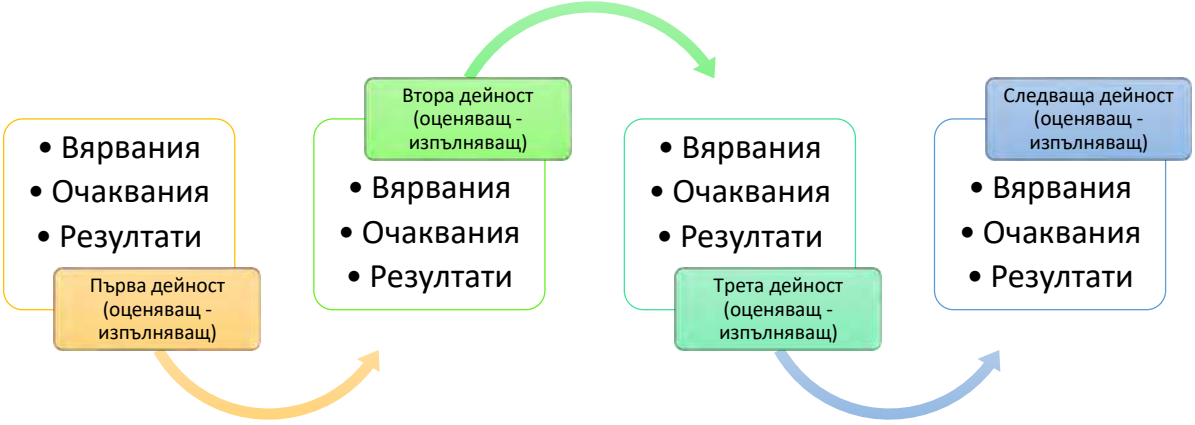
Ефектът на Розентал съдържа три основни елемента: *вярвания, очаквания и резултати.*

Вярванията са насочени от лица, имащи призната възможност да *оценяват* – учители, родители, ръководители, приятели – към лица, които *изпълняват* определени функции – учат, развиват уменията си, работят, себеутвърждават се.

Очакванията са на подкрепящите лица от първата група, спрямо подкрепяните лица от втората група.

Резултатите при оказано въздействие са толкова по-високи, колкото изпълнителите са били убедени, че високата оценка е заслужена. Влиянието върху самоувереността и възможностите за постигане на по-високи резултати е мотивиращ фактор, който се отразява положително на крайния резултат. Всеки положителен резултат, постигнат от изпълнителя е мотивиращ фактор за оценяващия да затвърди мнението си и да засили убедеността в по-високите възможности на оценявания.

Посочените взаимодействия образуват затворени вериги (цикли). Поредицата от цикли прераства в ***симбиотични отношения*** *на дълготрайна доверителна подкрепа*, за постигане на по-високи резултати (синергия), което може да се онагледи по следния начин:

Фигура. 3. Синергични цикли на взаимно влияние при ефекта на Розентал

Взаимната свързаност на представителите на двете групи позволява непрекъсваемост на процесите по този ред на мотивиране, което предоставя възможност за ***мултиплициране на индивидуалните ефекти***.

Различни са способностите на едно лице да изпълни качествено и законосъобразно определени дейности в комфортни и конфликтни ситуации. Умението на лицето да взема самостоятелни решения, зависи от това как възприема външната среда. Възможно е при контрол да се установят ***два основни вида*** *въздействия между субекти, с наличен ефект на Розентал - негативни и позитивни*.

В *негативен аспект* са случаите на критичност, ниска оценка и липса на външна подкрепа. Тогава се създава неувереност и склонност, лицето да се откаже да преодолява препятствията по правилния път. Усилва се вероятността да избере поведение на девиация от предписаните норми и от установените стандарти за комуникация в обществото. Демотивираното изпълнение на ангажименти има негативно въздействие върху резултатите и се изразява в допускането на грешки и злоупотреби. Необходимо е вземането на управленски решения за установяване на факторите, въздействащи върху мотивацията за девиантно поведение и влиянието им от наличие или липса на контрол, умения за самоконтрол, взаимен контрол или осъществяване на контролни процедури от лице, притежаващо власт и/ или авторитет.

В *позитивен аспект* са казусите, при които лицето вярва в справедливите високи очаквания от неговите способности и има основание да не се отказва от стремежите си за постигане на добри резултати. Това води до поведение на себедоказване и себесъздаване. Насърчението към едно лице да намери решение, ограничава негативното въздействие на самокритичността и неувереността, които често водят до неправомерно поведение. Изследване на практическите перспективи пред обучаемите показва, че за постигане на стимулиращ ефект се оценява положително „емоционалната подкрепа от персонала и разпоредбите за автономия/поверителност“ (Robert Rosenthal, 1996). Увеличените очаквания предизвикват по-високи резултати, основани на увереност, активност и асертивност в поведението.

Заключение

В обобщение на изследваната проблематика за същността, характерните особености и проявлението на ефекта на Розентал, може да се направи извод, че е необходим контрол и цялостно управление на неговите елементи, обособени цикли и процедури. Многообразни са казусите, участниците, предназначението и възможностите за ползване на резултатите от прилаганите взаимодействия.

Създадената допълнителна полезност при отношения, водещи до ефекта на Розентал има значение не само за личностното развитие, но и за постигане на повишени икономически резултати. Основната характерис-

тика на посочените взаимоотношения е наличието на *синергия* и генерирането на по-голям успех от съвместните дейности, надвишаващ индивидуалните резултати на самостоятелно развитие. Подходящите управленски стратегии и контролни методики допринасят за реализирането на по-висока производителност от вложения труд, основана на увеличена интензивност и динамичност. Доброто познаване на предпоставките, условията и спецификите на протичащите процеси, предоставя възможност за усъвършенстване на теоретико-практическите приложения на взаимоотношения с ефект на Розентал в областта на управлението и контрола.

Използвани източници

Богданова, М. (2020). Университетските бизнес модели при управление на кризи. *Бизнес управление*(4), 37-48.

Динев, М. (1999). *Контрол в социалното управление.* София: Тракия-М.

Йорданова, Я. (8 юли 2019 г.). Интервю. Проф. Емилия Ченгелова: Българинът поставя материалното над всичко. *www.monitor.bg*.

Овидий. (1974 /ок. 8 г. сл. Хр./). *Метаморфози.* София: ИК „Народна култура“.

Съставители: Дилова, М. Н. (1989). *Речник по психология.* София: Наука и изкуство.

Ченгелова, Е. З. (2020). *Икономиката в сянка като девиантна практика.* София : Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ .

Beins, B. (2012). *APA Style Simplified: Writing in Psychology, Education, Nursing, and Sociology.* New York: Wiley-Blackwell.

Faller, H. L. (2019). *Medizinische Psychologie und Soziologie, 5., überarbeitete Auflage.* Berlin: Springer-Verlag.

Lorenz, G. (2018). *Selbsterfüllende Prophezeiungen in der Schule.* Berlin: Springer-Verlag.

Robert Rosenthal, D. L. (01 October 1996 г.). Quality of Care at School-Aged Child-Care Programs: Regulatable Features, Observed Experiences, Child Perspectives, and Parent Perspectives. *Child Development, Volume 67, Issue 5*, стр. https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/.